

СЛОВО ПРО ВОЛОДИМИРА ГРАБОВЕЦЬКОГО

На моє становлення як історика-науковця мали вплив чимало відомих вчених, однак вирішальну роль відіграли доктори історичних наук, професори Володимир Васильович Грабовецький з Івано-Франківська, Василь Іванович Ілько і Володимир Євгенович Задорожний з Ужгорода. Саме їх вважаю своїми вчителями і їм завдячую своїми скромними досягненнями на ниві української історичної науки.

В 1979 р. я, уродженець закарпатського селища Міжгір'я, поступив на перший курс історичного факультету Івано-Франківського державного педагогічного інституту ім. В.С. Стефаника. Чому не в Ужгородський державний університет, а до Івано-Франківська? В цьому нема нічого дивного. Багато моїх земляків закінчили, або продовжували навчатися в цьому вищому навчальному закладі і саме від них я багато чув хороших відгуків про педінститут. Немаловажне значення мав і той факт, що до Івано-Франківська було рукою подати: всього чотири години їзди автобусом. Це дозволяло часто бувати вдома і бачитись з батьками.

Сьогодні Прикарпатський університет не впізнати: нові сучасні навчальні коруси, оригінально оформлені аудиторії, тисячі студентів із різних куточків не тільки Івано-Франківщини, але й усієї України. Не таким був тоді педінститут, про який завжди згадую з неприхованою гордістю і подякою. Хоча переважна більшість факультетів навчалася в одному, на той час головному, навчальному корпусі, однак нам читали лекції визначні українські історики Олександр Юхимович Карпенко, Іван Кирилович Васюта, Іван Іванович Червінкін-Корольов, Юхим Ізраїлевич Патлажан, Ярослав Степанович Мельничук, Петро Степанович Федорчак... Їх лекції відзначалися глибокою науковою новизною, чіткістю і логікою викладу матеріалу, оригінальністю та вичерпністю. Та, попри все це, єдиному викладачу після закінчення ним читання курсу були влаштовані бурхливі оплески і овації. Мова йде, безперечно, про професора Володимира Васильовича Грабовецького. Як тепер пам'ятаю: щойно легендарний вчений прочитав останні рядки заключної лекції із спецкурсу "Актуальні проблеми антифеодальної боротьби селянства західноукраїнських земель у XIV – XIX ст.", як наша сточленна аудиторія тривалий час, стоячи, аплодувала Володимирі Васильовичу, супроводжуючи щирі овації вигуками "vivat", "слава", "браво". Професору були вручені квіти.

Коли ми вперше побачили професора Грабовецького? Один із моїх однокурсників, а сьогодні теж відомий вчений, Володимир Пришляк так пригадував у свої споминах про нього: "... Перша зустріч з професором Володимиром Васильовичем Грабовецьким відбулася наприкінці серпня 1979 року, одразу ж на початку першого курсу. В актовому залі тоді ще Івано-Франківського педінституту імені Василя Стефаника, де урочисто приймали до студентського братства, знайомили з професорсько-викладацьким складом вузу. Тоді, як завжди неперевершений у

спілкуванні з такою численною аудиторією усміхнених новоспечених студентів та їх не менш щасливих батьків, ректор-економіст Олександр Андрійович Устенко, представляючи присутнім почергово поважну професуру інституту, дотепно зазначив про В.Грабовецького, що він – “з опришків”, що викликало добру хвилю легкого усміху всього урочистого зібрання.

Володимир Васильович керував проблемним семінаром з питань історії України дожовтневого періоду та історичного краєзнавства, в якому на провідних ролях були старшокурсники Сергій Васюта, Леся Сардачук, Зиновій Матвій. У 1980-1981 роках проблемний семінар поповнився молодшими студентами історичного факультету, серед яких хотілося б виділити Володимира Пришляка та Віктора Ідзьо. Перший став неофіційним лідером семінару-гуртка. Володя почав досліджувати Галицьку землю в XI – XII ст. на історико-археологічних матеріалах, а Віктор Ідзьо вивчав давньоруські міста. Сьогодні вони, справедливо вважаючи себе учнями Володимира Грабовецького, захистивши кандидатські дисертації, викладають відповідно у Луцьку та Москві. Їх перу належать десятки наукових праць з доби українського феодалізму.

Мене в той час зацікавила історія запорізького козацтва і після консультацій з Володимиром Васильовичем я почав досліджувати тему “Класове розшарування (соціальна диференціація) в запорізькому козацтві”. Я повністю віддав себе джерелам XVII – XVIII ст., опрацювавши козацько-старшинські літописи, “Опис України” Боплана, “Щоденник” австрійського дипломата Еріха Лясоти, праці визначних дослідників козацтва. Однак, ні для кого не таємниця, що ґрунтовні монографічні дослідження Володимира Антоновича, Михайла Грушевського, Дмитра Яворницького, Миколи Костомарова та багатьох інших тоді були забороненими. Я одержував деяку літературу через міжбібліотечний фонд з Москви, Ленінграда, Києва і Львова, однак “націоналістична література” до Івано-Франківська не надходила. Сьогодні всі ці праці є в бібліотеках і сучасні студенти мають змогу їх вивчати, аналізувати і використовувати у своїх наукових розвідках. А тоді, в далекі вже 80-ті роки, навіть теми з історії феодалізму вважалися неактуальними. Рекомендувалося вивчати окремі радянські п’ятирічки, зародження марксистських організацій на західноукраїнських землях, визначних діячів комуністичного руху. Наші теми (моя і Віктора Ідзьо) навіть не пройшли як дипломні проекти. Дипломну роботу пощастило захистити тільки Володимирі Пришляку.

Двадцять років пройшло з того часу, як я закінчив історичний факультет. Вже сам викладаю і маю своїх учнів, які успішно захистили кандидатські дисертації. Сьогодні теж зустрічається здібна молодь, яка йде в науку і добивається вагомих результатів. Разом з тим, сталися величезні зміни у самому ставленні молоді до наукової жертвовності, самопосягати себе історичній науці. Тепер історичні гуртки-семінари на зразок того, яким керував Володимир Васильович, майже не діють. А тоді ми,

завершивши пари, нашвидку руку пообідавши, за власним бажанням йшли на семінар Грабовецького, який, як правило, починався о шостій годині вечора і тривав до тих пір, поки всі поставлені питання не були вичерпані. Я все це веду до того, що Володимир Васильович вмів не тільки високопрофесійно читати лекції, проводити семінарські заняття, але й міг об'єднати навколо себе молоду перспективну молодь, в якій завжди розпізнавав майбутніх справжніх науковців. Коли я пишу справжніх, то маю на увазі не дипломованих кандидатів і докторів наук, яких сьогодні розвелось немало, а одержимих наукою, які нею живуть.

Очоливши з часом проблемний семінар, я знаходився у досить близьких відносинах з Володимиром Васильовичем. У численних розмовах з вчителем, нерідко проводжаючи його по тихій вулиці Тараса Шевченка додому (на вулицю Васильєва, а тепер Пилипа Орлика), я одержував безліч порад, які так мені пригодилися у моєму становленні як вченого. Зупинюся тільки на деяких. Професор В.Грабовецький справедливо вважав, що вчений не може обійтися без архіву, в якому повинен “днювати й ночувати”. Він завжди нам наводив у приклад свого вчителя академіка Івана Петровича Крип'якевича, який “з архівів не вилазив”. Хоча, не завжди й міг відкрито посилатися на наукову спадщину видатного вченого, який теж радянською історіографією відносився до “буржуано-націоналістичних істориків”, “апологетів буржуазно-націоналістичної школи Михайла Грушевського”. Володимир Васильович повчав: “Працюючи в архіві, нічого не пропускай. Досліджуючи яку-небудь проблему, вибирай паралельно й інший матеріал. Сьогодні він тобі непотрібний, не по темі, але завтра ти до нього звернешся”. Цю пораду Володимира Васильовича я використовую завжди. Працюючи над кандидатською дисертацією з історії Карпато-Української держави 1938-1939 років, я паралельно працював над архівними документами з історії громадсько-політичних взаємин Східної Галичини і Закарпаття наприкінці 30-х років, над визначними постатями міжвоєнного періоду тощо. Кожний день в архіві значно поповнював мій архівний банк даних, з якого потім виникла не одна стаття чи монографія.

Я вже в 1979 році був глибоко переконаний, що Володимир Грабовецький – визначний, навіть легендарний вчений. Учень славетного Івана Крип'якевича на початку 80-х років знаходився на піку своєї наукової діяльності. На той час з-під його пера вийшли ґрунтовні монографії “Народний герой Олекса Довбуш”(1957), “Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII – першій половині XVIII ст.”(1962), “Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI – XIX ст.”(1966), “Західноукраїнські землі в період народно-визвольної війни 1648-1654 рр.”(1972), “Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490-1492 років”(1979). Пам'ятаю, як будучи студентом, обійшов всі книжкові магазини Івано-Франківська, зокрема “Букініст”, шукаючи “старі” праці Грабовецького. А знайти їх було важко. Нова книга Володимира Грабовецького, вийшовши з друку, як правило, відразу

ставала бібліографічною рідкістю. Так було з монографією “Гуцульщина XIII – XIX століть. Історичний нарис”(1982). Зустрів Володимира Васильовича, який ніс в руках десяток примірників “Гуцульщини...”. Запитую, в якому книжковому магазині книга буде продаватися, бо хочу придбати. Не довго думаючи, мій вчитель красивим каліграфічним почерком (він все робив красиво) на першому ж вийнятому з сумки примірнику написав автограф і сказав: “Дарую тобі особисто, бо сумніваюсь чи ще залишилися в продажі”. Тепер мені зрозуміло, що для івано-франківчан значили книги Володимира Грабовецького. Їх, по знайомству з книгопродавцями, “розкупували” ще до того, як вони потрапляли до магазину. А тому, як правило, було небагато шансів знайти в “Букністі” “стару” книгу івано-франківського професора.

Деякі нюанси величезного авторитету Володимира Васильовича серед простих людей мені роз’яснила мама моєї дружини Анастасії, яка проживає в селі Жовчів, що на Рогатинщині. З’ясувалося, що прості люди, далекі від вищої освіти, з нетерпінням чекали нові статті професора про карпатських опришків та Олексу Довбуша, які друкувала прикарпатська преса. Володимир Васильович часто виступав по місцевому телебаченню, де розповідав історію рідного краю, знайомив прикарпатців із своїми новими науковими здобутками, почерпнутими з архівів. Люди, знаючи коли відбудеться чергова передача за участю професора В.Грабовецького, як правило, заздалегідь зручно розмішувалися біля голубих екранів телевізорів, щоб почути слово історичної правди з уст видатного історика. На моє запитання “що за фільм будете дивитися”, шановна Ганна Борсівна гордо відповідала: “Зараз буде виступати сам Грабовецький”.

Завершуючи свої спогади про вчителя, уже згадуваний Володимир Пришляк – сьогодні кандидат історичних наук, доцент Волинського державного університету імені Лесі Українки, відзначив: “Очевидно, мені поталанило, що на початку цієї дороги був наш студентський гурток-семінар і професор Володимир Грабовецький, який вважає себе учнем Івана Крип’якевича – учня Михайла Грушевського, - учня Володимира Антоновича... - учнів, справжніх синів рідної землі, для яких Україна завжди була серцевиною і в науці, і в житті. Саме тому обраний шлях, шлях безкінечного помудріння певно вартий того, щоб іти ним далі”. Я цілком погоджуюсь з цими щирими словами мого однокурсника. Так, мені теж поталанило, що я навчався в Івано-Франківському педінституті, проблемному семінарі, який очолював Володимир Васильович Грабовецький. Мені важко собі сьогодні уявити Прикарпатський університет імені Василя Стефаника без легендарного професора.

Закінчивши в 1984 році педінститут, я одержав направлення в рідний Міжгірський район, де працював учителем історії в Синевирській середній школі. Я сумлінно відносився до обов’язків педагога і сподіваюсь, що гідно представляв вищий навчальний заклад, який дав мені освіту. Однак, мене вабила наука. Ті зерна, які в нас посіяв гурток-семінар Володимира Грабовецького, почали прозрівати. Я неодноразово приїжджав до Івано-

Франківська, консультувався з Володимиром Васильовичем. Однак, 80-ті роки – це період поступового загивання радянсько-комуністичної системи. На жаль, загивала й історична наука. Соціалістична тематика вважалася пріоритетною і єдиноактуальною. За рекомендацією професора В.Грабовецького я приїхав до Києва в Інститут історії АН України з наміром прикріпитися до цього престижного і головного для істориків наукового закладу. Навчаючись в інституті, я, про що вже йшлося вище, досліджував соціальну диференціацію в запорізькому козацтві і “жив” феодалізмом. Однак у Києві вирішили, що ця проблема неактуальна. Мені порадили “актуальніше”: історію передпролетаріату на Україні. Я відразу поринув у роботу, але скоро зрозумів, що це не для мене. Поїхав до Львова, де мені порадили ще “актуальнішу” тему: “Зародження марксизму на західноукраїнських землях”. І знову все спочатку. Перегорнув гори літератури і ще раз переконався, що це не для мене. За рекомендацією доктора історичних наук Віталія Григоровича Сарбея поїхав до Ужгорода. Мене привітно зустрів тодішній завкафедрою історії СРСР професор Василь Іванович Ілько і прикріпив до кафедри. Підібрали й нову тему дисертації: “Соціалістична індустріалізація і колективізація в радянській історіографії”. І знову те саме: вивчення документів, історичної літератури. Робота була нецікава і нудна, але таким був час. У березні 1990 року “влада імущі” дозволили святкувати 51-річницю Карпатської України. Відтоді я знайшов свою тему.

В Ужгородському університеті за період з 1990 по цей час я пройшов шлях від аспіранта до професора, завідувача кафедрою і директора науково-дослідного інституту карпатознавства. Я став дослідником новітньої історії України, присвятивши їй понад триста наукових праць. Разом з тим, я неодноразово звертався до історії феодалізму, публікуючи статті та виступаючи на різноманітних наукових конференціях. Протягом 90-х років я неодноразово бував у Івано-Франківську, де на запрошення свого вчителя Володимира Грабовецького виступав на наукових конференціях, присвячених Михайлу Грушевському, Івану Крип'якевичу, Юліану Целевичу, керівнику карпатських опришків Олексі Довбушу. Я радів кожній новій зустрічі з Володимиром Васильовичем, а він, в чому я переконався, щиро радів моїм успіхам. Володимир Васильович в значній мірі спричинився до захисту мною кандидатської і докторської дисертацій, підготувавши ґрунтовні відгуки-рецензії на них. 3 вересня 1998 року відгук професора В.Грабовецького був затверджений на засіданні кафедри історії України Прикарпатського університету ім. В.Стефаніка, яку він очолює до цього часу.

Для мене було приємною несподіванкою, коли 25 червня 1996 року комісія по присудженню премії імені Івана Крип'якевича в галузі науково-дослідницької, пропагандистської діяльності з історії та культури України, історичного краєзнавства Івано-Франківської обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців присудила мені вищеназану премію із присвоєнням звання “Лауреат премії імені академіка Івана Крип'якевича” і

врученням нагрудного знаку. Я добре пам'ятаю той день 27 вересня 1996 року, коли в конференцзалі Прикарпатського університету ім. В. Стефаніка мене привітали з високою нагородою ректор Віталій Іванович Кононенко і мій вчитель професор Володимир Васильович Грабовецький. В мене сьогодні чимало нагород і звань, але чомусь саме премію імені академіка Івана Крип'якевича ціную найбільше.

Працюючи на різних посадах в Ужгородському національному університеті, я докладав і докладаю чимало зусиль для пропаганди наукової спадщини свого вчителя. Роблю це не тому, що професор Володимир Грабовецький потребує реклами. Ні, він став відомим далеко за межами України вже давно. Сьогодні не знайдеться в Україні науковець, який би не читав його праць, а будь-яке дослідження з історії західноукраїнських земель не обійдеться без наукових покликів на статті та монографії В. Грабовецького. Роблю це виключно для того, щоб хоча б скромно віддячити своєму дорогому наставнику за моє наукове становлення і постійну підтримку.

В 1996 році вийшла з друку моя невеличка за обсягом книжечка "Володимир Грабовецький – видатний історик України". В ній була зроблена спроба вперше проаналізувати проблему місця Закарпаття в науковій спадщині визначного вченого, зокрема соціально-економічне, політичне і культурне становище закарпатських гуцулів, діяльність карпатських опришків на Закарпатті, вплив народно-визвольної війни 1648-1654 рр. на Закарпаття. В 1998 р. у співавторстві з Любою-Іриною Горват ми опублікували "Короткий життєпис академіка В. Грабовецького", присвятивши монографію 70-тим роковинам від дня народження вченого. До речі, Володимир Васильович підготував ґрунтовний відгук на кандидатську дисертацію Л. Горват "Соціально-економічний, політичний і культурний розвиток українців Мараморощини (Румунія) в 1918-1945 роках", яку вона успішно захистила в Інституті історії України НАНУ в 1999 р.

Спільно з доктором історичних наук, професором Володимиром Свєтеновичем Задорожним – теж лауреатом премії імені академіка Івана Крип'якевича – у 1998 році ми провели наукову конференцію, присвячену 70-річчю від дня народження професора Володимира Грабовецького в Ужгороді і видали науковий збірник на його пошану. Змістовні статті про славетного історика в ньому опублікували Ігор Лазоришин, Сергій Федака, Олександр Малець, Іван Сенько, Михайло Писар, Володимир Пришляк, Володимир Фенич. Останній у статті "Проблеми дослідження історії Скиту Манявського у творчій спадщині В. Грабовецького" справедливо відзначив: "Дослідник В. Грабовецький добре знайий не лише в Україні, але й далеко за її межами. Його перу належать сотні досліджень, серед яких – історія Скиту Манявського". У співавторстві з уже покійним професором Володимиром Полеком ми опублікували статтю "Вклад науковця в дослідження історії запорізького козацтва і Хмельниччини", яка була

надрукована у книзі “Історик України” – ювілейному збірнику на пошану Володимира Грабовецького.

“Академіка В.В.Грабовецького цілком справедливо можна назвати сучасним літописцем Прикарпаття, без публікацій якого важко собі уявити сьогоднішній розвиток історико-краєзнавчої науки”. Я готовий знову розписатися під цими рядками із моєї передмови до першого тому тритомної “Ілюстрованої історії Прикарпаття”. Ця фундаментальна праця є свого роду підсумком багаторічної наукової діяльності видатного українського дослідника.

Ужгородський національний університет не залишився осторонь, коли вся прогресивна наукова громадськість Прикарпаття відзначає 75-річний ювілей академіка Володимира Грабовецького. Науково-дослідний інститут карпатознавства на початку 2003 року видав черговий випуск збірника “Carpatica – Карпатика” “Історичні та історіографічні студії. До ювілею доктора історичних наук, професора Володимира Васильовича Грабовецького”. Збірник відкривається ґрунтовною науковою розвідкою “Життєвий шлях і наукова діяльність професора Володимира Грабовецького”.

Академік Володимир Васильович Грабовецький – автор понад тисячі наукових праць, серед яких чимало авторських і колективних монографій, наукових статей і розвідок, опублікованих джерел та історіографічних студій. З його іменем пов’язаний подальший розвиток історичної науки та краєзнавства в стінах Прикарпатського університету імені В.Стефаніка, який на рубежі століть підкорює все нові й нові вершини. З іменем “літописця Прикарпаття” пов’язано створення Прикарпатської школи академіка Володимира Грабовецького, до якої себе справедливо відносять добре відомі в Україні вчені Микола Кугутяк, Володимир Пришляк, Борис Савчук, Олександр Марущенко та багато-багато інших. Я теж гордий, що можу себе називати учнем історичної школи Володимира Грабовецького – вченого з світовим іменем, легендарного літописця вітчизняної історії.

Микола ВЕГЕШ,
директор НДІ карпатознавства,
завідувач кафедрою політології
Ужгородського національного
університету, доктор історичних
наук, професор